

Živa slika *Kvartopirci I*, ki so jo postavili igralci AGRFT. Avtor originala je Joannes Almenak. FOTO ANDRAŽ ŽIGART

Razstava baročne umetnosti v Sloveniji

Narodna galerija Na ogled je obsežna in organizacijsko zahtevna razstava, kakršna se zgodi enkrat na generacijo

Narodna galerija Na ogled je obsežna in organizacijsko zahtevna razstava, kakršna se zgodi enkrat na generacijo

Barok, mednarodno široko prisoten slog 17. in 18. stoletja, ki so ga spodbujali akterji rekatolizacije Evrope po tridentinskem koncilu in verskih vojnah, prodrli je tudi v nekatoliška okolja, je zaznamoval tudi slovenske dežele. Prisoten ostaja v mestnih in podeželskih vedutah z nešteti cerkvami in gradovi, seveda sodi tudi v ljubljanski Narodni galeriji v železni repertoar, pripada mu velik del stalne zbirke ter programa.

VOJKO URBANČIČ

Letos je barok v galeriji nedvomno beseda leta: do 9. novembra je namreč na ogled težko pričakovana razstava *Barok v Sloveniji*, ki sodi med najambicioznejše doslej, z izjemno inventuro novih spoznanj umetnostnozgodovinske in drugih strok iz zadnjega obdobja o tem ključnem izseku kulturne zgodovine.

Status obdobja, v katerem se je umetnost na Slovenskem razbohotila v času protireformacije, v Narodni galeriji kaže že dejstvo, da mu je domala v celoti posvečena najprezentančnejša Slavnostna dvorana, med tamkajšnjimi monografskimi razstavami so bili v zadnjih desetletjih tudi pregledi opusov Valentina Metzingerja, Antona Cebeja, Fortunata Berganta, Jožefa Antona Lerchingerja, Almanacha in Francesca Robbe. Če seveda omenimo le nekatere.

Sedanja podoba Narodnega doma, matične palače Narodne galerije, obiskovalca gotovo presenetijo. Razstava zaseda celotno prvo nadstropje: ob Slavnostni dvorani, ki je povsem spremenjena in v njej le

znameniti *Sv. Jurij v boju z zmajem* Hansa Georga Geigerja von Geigerfelda nagovarja na svojem stalnem mestu, še Zlato dvorano in obe krili.

Od prejšnjih krovnih razstavnih pregledov baroka v Narodni galeriji je minila več kot polovica stoletja: 57 let od velike razstave umetnosti 17. stoletja in še sedem let več od *Baroka v Sloveniji*. Tako je tokratna vrnitev k temu izseku iz kulturne zgodovine nedvomno dogodek, ki ga doživiš enkrat na generacijo, pričakovano z nizom strokovnih novosti in prisotnostjo zvenceh imen baročnega časa. Zgled za to je postavil podobno

Barok izvira iz Italije, iz papeškega Rima, njegova periodizacija drugod je težavna.

zasnovan pregled *Gotika v Sloveniji*, ki je bil v sezoni 1995 prav tako razdeljen med Narodno galerijo in Narodni muzej Slovenije. V primerjavi z razstavami iz preteklosti tokrat izpostavljajo predvsem strokovni premik, namreč od iskanja »nacionalnega izraza« za vsako ceno k pojmovanju umetnosti 17. in 18. stoletja v Sloveniji kot dela širšega dogajanja v prostoru srednje Evrope in severne Italije.

Avtor idejne zasnove projekta in soavtor razstave je Matej Klemenčič z oddelka za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete, ki je ob Narodni galeriji, Narodnem muzeju Slovenije, Muzeju za arhitekturo in oblikovanje ter Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU eden od nosilcev projekta. Druga soavtorici

ca razstave je kustosinja Narodne galerije Katra Meke, sicer pa je v projekt vpeta še vrsta drugih strokovnjakov, poznavalcev umetnosti baroka in restavradorjev. Uvodna besedila v obsebnem katalogu so prispevali še Tina Košak, Friedrich Polleroš, Ferdinand Šerbelj in Polona Vidmar, celoten seznam avtorjev v njem je še veliko daljši.

Velika imena baroka pri nas

»V zadnjem času smo rešili nekaj dolgoletnih zagonetk, med katerimi je treba posebej izpostaviti arhivsko potrjeno ime slikarja, ki smo ga do nedavnega poznali le po zasilnem imenu Almanach. Zdaj vemo, da je to Joannes Almenak, iz flamskih provinc k nam priseljeni slikar,« je o velikem imenu tukajšnjega slikarstva iz časa Valvasorja, ki se je izvilo iz anonimnosti, zapisala direktorica Narodne galerije Barbara Jaki. Dodala je, da so njegovi znani opus dopolnili z odkupi na mednarodnih dražbah in novimi atribucijami. Prav tako razstava obnavlja zgodbo o odkritju donedavnega najbolj pogrešanih slik, *Ptičarja in Prestarja* Fortunata Berganta, za kateri je v celotnem pojavnem obdobju veljalo, da sta izgubljeni, nakar sta se le pojavili in leta 2016 pristali v stalni zbirki Narodne galerije.

Na ogled so dela iz mnogih javnih, cerkvenih in zasebnih zbirk, ob slovenskih še iz Avstrije in Hrvaške. Med umetniki so izpostavili več znanih imen, tudi tistih, katerih dela so prvič predstavljena po restavratskih posegih ali, denimo, novih atribucijah. Z italijanskega območja izstopajo Giulio Quaglio iz Lombardije, Benečan Francesco Fontebasso in v Kopru

rojeni rimski slikar Francesco Trevisani, iz srednjeevropskega švabski kipar Leonhard Kern, zaradi katerega je nedavno obiskal Slovenijo direktor firenske galerije Uffizi Eike Schmidt, ki se je na tokratno odprtje razstave vrnil v novi vlogi direktorja neapeljskega Muzeja Capodimonte, dunajska dvorana slikarja Martino Altomonte in Martin van Meytens ml., pa tudi Johann Lucas Kracker in Kremser Schmidt. Podoba slovenskega baroka so zaznamovali slikarji, kot so Frančišek Karel Remb, Franz Ignaz Flurer, Valentin Metzinger, Franc Jelovšek, Fortunat Bergant, Anton Cebej, Franc Mihael Strauss in Jožef Anton Lerchinger, med kiparji pa poleg Francesca Robbe še Jožef Straub, Veit Königer in Jožef Holzinger.

Zlasti razmah »baročnih študij« od zgodnjih devetdesetih let naprej je z novimi raziskovalnimi vprašanji in temami oblikoval bistveno natančnejši in v marsičem drugačen pogled na umetnost 17. in 18. stoletja na območju Slovenije, meni Klemenčič. »Z razstavo opozarjamo prav na te novosti, na kompleksnost obdobja in njegove spreminjajoče se kulturnopolitične razmere, na raznolikost, razdrobljenost in povezanost historičnih dežel, ki sestavljajo ozemlje Republike Slovenije, ter na vpetost v dogajanje na umetnostnem področju v prostoru med večjimi umetnostnimi središči tistega časa, od Benetk do Salzburga in Dunaja,« je poudaril.

Barok seveda izvira iz Italije, iz papeškega Rima, njegova periodizacija drugod je težavna. Nemogoče je natančneje opredeliti periodizacijo baročne umetnosti, ki bi

veljala za vse zvrsti in dežele. Zato so se odločili, da bodo na razstavi predstavili obdobje 17. in 18. stoletja v celoti, kljub zavedanju, da z redkimi izjemami v prvi tretjini, pogosto pa še do sredine 17. stoletja, pri nas o baroku (v običajnem pomenu) ni mogoče govoriti, saj tedaj praviloma prevladujejo umetnostne oblike predhodnega stoletja.

Narodna galerija je nekaj tednov pred odprtjem na družbenem omrežju delila posnetek prenosa velikega poprsja koprškega podestata Giovannija Arsenia Priulija.

V katalogu izveš, da je prva polovica 17. stoletja prinesla postopno uvedbo novih ikonografskih in formalnih elementov, ki so počasi napovedali barok, najhitreje gotovo v beneških mestih Istre. Med glavnimi nosilci novih umetnostnih oblik in izraza so bili jezuiti in kapucini, v notranjeavstrijskih deželah je bil za prihod novih form in oblikovanje lokalnega okusa odločilen pomen Gradca. Prve vidnejše arhitekturne novosti v Ljubljani so s cerkvami prinesli jezuiti, nato severnoitalijanski mojstri okrog sredine stoletja z avguštinsko cerkvijo in romarskima cerkvama na Vrhniki in v Novi Štifti.

Posamezne pobude, kot so bile gradnja nove ljubljanske stolnice, mestne hiše, križevniške in uršu-

linske cerkve v prvi četrtini 18. stoletja, so v Ljubljano pripeljale nekaj umetnikov, ki so si hitro pridobili dovolj ugleda, da so dobivali naročila tudi iz sosednjih dežel, s čimer se je Ljubljana tedaj oblikovala v regionalno umetnostno središče: to so bili najprej Robba, slikarja Metzinger in Jelovšek, nato pa še arhitekta Candido Zulliani in Matija Persky.

Ob koncu obravnavanega časa, v zadnji polovici ali vsaj tretjini 18. stoletja, je v umetnost neke počasneje, neke hitreje vdiral racionalizem ter sčasoma tudi novi neoklasicistični ideali, je opozoril Klemenčič. Glede na izjemen pomen številnih baročnih spomenikov v Ljubljani, ki jih ni smiselno iztrgati iz prvotnega konteksta, je za celostno razumevanje baroka nujen tudi ogled teh spomenikov *in situ*, ko zapustiš Narodno galerijo.

Zahtevna organizacija projekta

Umetnost iz omenjenega časa gotike, ki je bila tema podobno zasnovane razstave, je neprizanesljiv čas bridko zdesetkal, ohranjena baročna dela – velike oltarne slike in reprezentančne skulpture – pa so lahko monumentalna, njihove selitve pa težavne in kdaj nevarne. Na to te že ob vstopu v vhodno avlo Narodne galerije vselej opomni Robbov vodnjak, ki je od leta 2008 shranjen v njej, tokrat pa je tudi iz, denimo, izjemnega baročnega ambientsa zagrebške cerkve sv. Katarine prispel Robbov kip *Sv. Franciška Regisa*, ki je že zgodaj obveljal za eno od njegovih najboljših del.

Narodna galerija je nekaj tednov pred odprtjem na družbenem omrežju delila tudi posnetek

prenosa velikega poprsja koprškega podestata Giovannija Arsenia Priulija, ki je nekoč krasilo pročelje Pretorske palače, posebno občutljiv za transport je bil tudi dragoceni *Sv. Jurij* iz zakladnice piranskega Župnijskega muzeja, ki ga še vedno uporabljajo v procesijah.

Razstava prinaša tudi odgovore na vprašanja, ki so jih umetnostni zgodovinarji iskali predvsem v arhivih in ob študiju primarnih virov, ki so prinesli nove podatke o avtorjih, natančnejše letnice nastanka, izluščili so se novi opisi ali dopolnili obstoječi. Več je znanega o naročnikih, načinu dela umetnikov, njihovih sorodstvenih in delavniških povezavah, pogodbah ali študijskih potovanjih, je poudarila direktorica Barbara Jaki.

Drugi del razstave bo kasneje, med 12. junijem in 7. decembrom, dostopen v Narodnem muzeju Slovenije. V njenem kolofonu je kot vodja navedena Zora Žbontar, umetnostna zgodovinarica s tamkajšnjega oddelka za zgodovino in uporabno umetnost. Obiskovalcem bo omogočila interaktivni vpogled v posvetne, verske in družbene tokove tega časa ter razkrivala bogastvo kulturnih stikov ter vplivov, ki so sooblikovali slovensko umetnost. Na ogled bodo dosežki arhitekturne in uporabne umetnosti tega obdobja, predstavljeni skozi prihod novih cerkvenih redov jezuitov in kapucinov, nove gradnje in prenove stolnih, mestnih, podružničnih ali romarskih cerkev ter samostanov. Posvetni del razstave s mestnimi hišami, palačami in podeželskimi dvorci ter njihovo opremo bo predstavljal prostore oblasti in življenja v mestu ter na deželi.

Barok je prodril v vse pore družbe

Baročni čas je imel daljnosežne posledice za naš razvoj. Z značilno arhitekturo dvorcev in cerkva je zaznamoval slovensko pokrajino, z razkošnimi vodnjaki mestne trge, s stropnimi in stenski poslikavami, razgibanimi kiparskimi stvaritvami, štukaturno dekoracijo in drugo opremo dvorane in cerkvene notranjščine. To je bil čas vsestranskega napredka, velikih družbenih sprememb, bogate intelektualne dejavnosti, literarnih mojstrov in mobilnosti umetnikov in izobražencev, posebne verske vneme protireformacije, čas razcveta posvetne in sakralne glasbe z Bachom, Vivaldijem, Monteverdijem, Händlom, Tartinijem, to je bil čas, ko sta opera in oratorij povezala na videz nezdržljiva svetova. To je bil tudi čas živahnega dialoga med umetnostnimi zvrstmi in čas celostne umetnine, ki na enem mestu združuje vse umetnostne zvrsti. Ne smemo pozabiti na še eno značilnost baroka. Prodril je

»Razstava daje dober vpogled v kulturno razkošje likovne umetnosti 17. in 18. stoletja,« je poudarila Barbara Jaki. FOTO NARODNA GALERIJA

v vse pore družbe, tudi na podeželje, na poslikane lesene skrinje in panjske končnice, in ni bil pridržan le Cerkvi, plemstvu in zgornji plasti meščanstva. Baročne pobude so presegle 17. in 18. stoletje in se nadaljevale še v 19. stoletju. Barok je ob neo-

klasicističnih novostih izzvenel v poljudnejših oblikah lokalnih podobarskih delavnic, ki so v nadaljevanju baročne tradicije z oltarji in slikami opremljale cerkvene notranjščine. V Kranju je delovala uspešna Layerjeva delavnica, Janez Potočnik je kot

nadaljevalec obsežne slikarske delavnice Valentina Metzingerja ustvarjal v Ljubljani, kjer so bili dejavni tudi učenci Franca Jelovška. Estetika baroka je bila vseskozi prisotna, manj posredne odmeve lahko razberemo celo v subjektivni ekspresiji in slikovitosti modernizma. Na barvitosti, čutnosti, iluzionizmu in subjektivnosti temelječa estetika je vedno pritegovala raziskovalce. Baročna umetnost je zapisana tudi v DNK Narodne galerije. Narodna galerija je namreč prispevala pomemben delež v raziskavah baročne umetnosti v Sloveniji, nekdanja direktorica Narodne galerije Anica Cevc pa sodi med najuglednejše barokiste pri nas. Tu so se v preteklosti zvrstile številne razstave, posvečene baroku, tako monografske kot pregledne in tematske, tu so nastali številni razstavni katalogi, ki so temelj za današnje raziskovalce, o čemer pripravljamo posebno razstavo publikacij in plakatov. Tudi sama sem bila kot študent-

ka in mlada kustosinja zagledana v neizčrpno bogastvo in široka duhovna obzorja baroka, zato sem iz umetnosti tega časa diplomirala in magistrirala, pozneje pa pripravila razstavo štukaturnih dekoracij plemiških, meščanskih in cerkvenih arhitektur, prvo te vrste pri nas. Barok predstavlja velik del stalne zbirke nacionalne umetnosti, prav v zadnjih letih pa smo zaradi sistematičnega zbiranja ali srečnih naključij pridobili tudi nekaj pomembnih umetnin, ki so nastale v tem obdobju. Hkrati se je v slovenski umetnostni zgodovini proučevanje baroka zgostilo in usmerilo v specifična poglavja. Menimo, da je nastopil trenutek, ko lahko temeljnim raziskavam predhodnih generacij dodamo nova spoznanja in jih povežemo v nov pregled, v veliko pregledno razstavo. Zato smo z navdušenjem sprejeli pobudo profesorja Mateja Klemenčiča s Filozofske fakultete v Ljubljani, avtorja zasnove pričujoče predstavitve.

Povabili smo več muzejskih, izobraževalnih in raziskovalnih institucij in letošnje leto posvetili baročni umetnosti. Naša prizadevanja je podprlo tudi ministrstvo za kulturo. Dolgotrajne in napore priprave so zahtevale angažma številnih sodelavcev v Narodni galeriji in zunaj nje. Veliki formati umetnin so prinesli zahtevne logistične postopke, večje restavratorske posege, prilagajanje izbora razstavnim prostorom, transport z raznih koncev Slovenije in tujine. Pri tem so nas podprli številni muzeji, zasebni zbiralci in predvsem cerkveno okolje. Z razumevanjem in naklonjenostjo so nam za daljši čas odstopili svoje dragocenosti za razstavitve, tako da jih zdaj lahko občudujemo zbrane na enem mestu. Ne le za strokovnjake, ki jih bo tako zbrano gradivo spodbudilo k nadaljevanju raziskav in novim odkritjem, tudi za radovednega obiskovalca je razstava paša za oči, saj

daje dober vpogled v kulturno razkošje likovne umetnosti 17. in 18. stoletja. Brezčasnost baročne ustvarjalnosti že stoletja navdihuje, navdušuje in zbujajo občudovanje, zato smo prepričani, da bo nagovorila tudi današnjega obiskovalca. Razstavi v Narodni galeriji bodo sledile še druge v Ljubljani, Stični, Brežicah, Škofji Loki in drugod, junija bo predstavitev vrhuncev arhitekture, grafike in uporabne umetnosti v Narodnem muzeju Slovenije zaokrožila pregled baročne podobe Slovenije. Nekateri spomeniki so ostali *in situ*, zato smo pripravili ekskurzije, predavanja, vodstva, delavnice in druge dejavnosti za različne ciljne skupine in vse starosti. Obiskovalci bodo spoznali baročne legende, kulinariko, plese, modo, delo restavratorev, jesen pa bo zaznamoval znanstveni simpozij, na katerem bodo raziskovalci predstavili nova spoznanja. **BARBARA JAKI** direktorica Narodne galerije